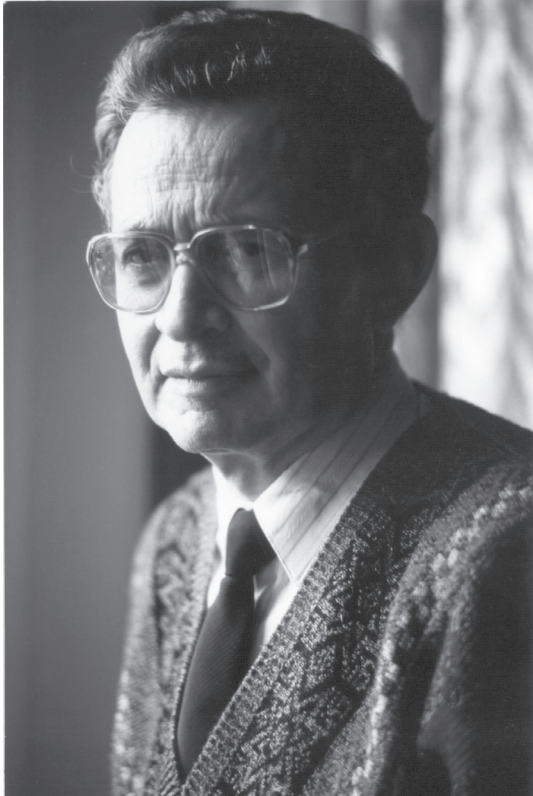

JOSEP IBORRA

UNA LITERATURA POSSIBLE 1

LA CONSTITUCIÓ
D'UNA LITERATURA

Josep Iborra, 1996. Arxiu Josep Iborra.

JOSEP IBORRA

UNA LITERATURA
POSSIBLE

Volum 1

LA CONSTITUCIÓ
D'UNA LITERATURA

Pròleg
FRANCESC PÉREZ MORAGÓN

Nota preliminar
ENRIC IBORRA

institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació
VALÈNCIA, 2021

Sèrie «Obra Literària de Josep Iborra», 1

Edició composta amb les tipografies Bodoni i Times New Roman, impresa sobre paper Prinset Ivory de 90 g/m² per a l'interior, i Conqueror comú, verjurat, de 300 g/m² per a la coberta

© 2021, de la foto: Arxiu Josep Iborra
© 2021, del pròleg: Francesc Pérez Moragón
© 2021, de la nota preliminar: Enric Iborra Posadas

© 2021, Hereus de Josep Iborra Martínez

© 2021, d'aquesta edició:
Institució Alfons el Magnànim
Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació
Diputació de València
Corona, 36 – 46003 València
Tel.: +34 963 883 169
contacte@alfonselmagnanim.com
www.alfonselmagnanim.net

ISBN: 978-84-7822-890-4 (primer volum)
ISBN: 978-84-7822-858-4 (obra completa)
Dipòsit legal: V. 585-2021

Maquetació: Institució Alfons el Magnànim

Impressió: IMPREMTA
DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

ÍNDEX

UN SAVI DISCRET, *Francesc Pérez Moragón* 17

NOTA PRELIMINAR, *Enric Iborra* 37

LA CONSTITUCIÓ D'UNA LITERATURA

Introducció 47

LA FUNCIÓ DEL CRÍTIC LITERARI 53

Què llegirem? 55

La consciència de la literatura 56

El paper de les revistes literàries 62

Noves lectures 65

Mots en qüestió 66

Poesia i crítica 67

Un catàleg malèvol 68

La selva literària 70

Ara fa vint anys 72

LA CRÍTICA I L'EXPERIÈNCIA DE LA LECTURA 75

En el centenari del Quixot 77

La literatura com a lectura 78

Lectura «crítica» y lectura «normal» 80

Crítica i lectura 82

La qüestió de l'estètica 87

Esriptures, lectures 89

Dimensions de lectura 91

Text i context 92

Gigantes y cabezudos 94

LITERATURA I ENSENYAMENT 97

Teoria i pràctica de la literatura: l'ensenyament de la literatura 99

1. Literatura: teoria i pràctica 99

1.1. L'experiència de la literatura 99

1.2. La consciència de la literatura 100

2. L'ensenyament de la literatura 103

2.1. Problemàtica de l'ensenyament de la literatura 103

2.2. Estratègies per a l'ensenyament de la literatura 104

El món dels xiquets 107

<i>La literatura com a plaer</i>	110
<i>El miracle de la lectura</i>	112
<i>Poesia per a tots</i>	114
<i>Les veus recuperades</i>	116
<i>Narrativa per a joves</i>	117
<i>Els treballs i els dies d'un escriptor</i>	119
<i>El llibre de text com a eina</i>	121
<i>L'escola dels grans escriptors</i>	122
<i>Escola i estat</i>	124
<i>La literatura catalana als quioscos</i>	125
LA NECESSITAT DE TRADUIR	129
<i>Totes les literatures «normals» necessiten traduir</i>	131
<i>El mirall alemany</i>	132
<i>Tres en ratlla</i>	141
<i>El traductor i la seua ombra</i>	143
<i>Baudelaire, de nou</i>	143
<i>Gabriel Miró, en català</i>	145
<i>Escriure, llegir, traduir</i>	146
<i>Tragèdia: la culpa i el remordiment</i>	148
<i>La barraca retrobada</i>	149
<i>Les nits màgiques</i>	151
<i>Les millors obres del segle xx</i>	152
<i>Poemes de John Keats</i>	154
<i>Poques novetats</i>	155
<i>Un nou Decameró</i>	156
<i>Tradició i traduccions: una utilitat incontestable</i>	158
COORDENADES EUROPEES	161
<i>Camins europeus de la literatura</i>	163
<i>Les pretensions de l'universalisme</i>	164
<i>Jo i l'altre</i>	166
<i>L'aventura de la vida</i>	168
<i>La sociologia com a ciència</i>	169
<i>Naturalesa i història</i>	171
<i>Per un pensament «fort»</i>	173
<i>De la història a la memòria</i>	174
<i>L'altre Wittgenstein</i>	176
<i>Posicions sartrianes</i>	177
<i>Les coses com són</i>	180
<i>Vocació i professió</i>	181
<i>El pensament nòmada</i>	183
<i>La indiferència per la veritat</i>	184
<i>El dimoni de l'analogia</i>	186
<i>L'art de parlar i escriure</i>	187

<i>Defensa de l'esperit</i>	188
<i>Poetes expressionistes alemanys</i>	190
<i>Qüestions humanes</i>	192
<i>Quan jo és un altre</i>	196
<i>La nova presència de les masses</i>	195
<i>Sortint de la closca de nou</i>	196
<i>Els camins de la història</i>	199
<i>Els camins de la raó</i>	201
<i>Els camins de la utopia</i>	203
<i>Duns Escot i la modernitat</i>	204
<i>Un futurista sense futur</i>	205
<i>De la naturalesa a la civilització</i>	207
<i>Ciència i saviesa: un conflicte</i>	209
<i>Davant el mur de les lamentacions</i>	210
<i>L'àgora, l'oracle i el mite de la raó</i>	211
<i>Els intel·lectuals i la gastritis</i>	213
<i>Impostures postmodernes</i>	215
<i>Ciència i consciència</i>	216
<i>La meravella del llenguatge</i>	218
<i>Per una Catalunya postmoderna</i>	219
<i>Un analista de la modernitat</i>	221
<i>Consideracions d'un sofista</i>	222
<i>Peripècia històrica del català</i>	223
<i>Lingüística i literatura</i>	225
<i>L'itinerari d'un historiador</i>	226
<i>El pamflet d'un clerc</i>	228
<i>El doctor angèlic</i>	229
<i>La ciència i els valors humans</i>	230
<i>Per un ordre humà</i>	232
<i>Ensenyament i filosofia</i>	233
<i>Defensa de la filosofia</i>	234
<i>Positivisme i misticisme</i>	235
<i>La moral i el món modern</i>	236
<i>Desventures de l'intel·lectual</i>	237
<i>Quina Europa?</i>	239
<i>L'eclipsi de Marx</i>	241
<i>Història del temps</i>	242
<i>Arte e ilusión y El sentido del orden, de Gombrich</i>	243
ORIENTAR EL LECTOR	249
<i>Els quefers de la justícia</i>	251
<i>L'equívoca naturalesa</i>	252
<i>Petrarca, un díptic autobiogràfic</i>	254
<i>El poder i la justícia</i>	255

<i>L'infame</i>	257
<i>La ira de Déu</i>	258
<i>L'home i l'amor</i>	261
<i>Les acrobàcies d'un polític</i>	263
<i>Les passions i la moral</i>	264
<i>L'il·lustrat aventurer</i>	266
<i>Humor i poesia</i>	268
<i>L'art de l'el·lipsi</i>	269
<i>L'home camaleó</i>	270
<i>Un pamflet noucentista</i>	272
<i>Entre el classicisme i el romanticisme</i>	274
<i>Anys d'aprenentatge</i>	275
<i>Simenon sense Maigret</i>	276
<i>El sant i l'humanista</i>	278
<i>Els misteris de París</i>	279
<i>Coneixença de la fosca</i>	280
<i>La llei de la selva</i>	282
<i>Catàleg d'ocells</i>	284
<i>Thomas Mann i la faula de l'artista</i>	285
<i>Una vella història familiar</i>	288
<i>Glossari cortesà</i>	289
<i>Biografia literària d'un romàntic</i>	291
<i>Josep Maria de Sagarra, l'escriptura de la memòria</i>	293
La dimensió microhistòrica	294
La dimensió autobiogràfica	296
<i>La selva de l'imperialisme</i>	296
<i>La naturalesa i la moral</i>	297
<i>Mossèn Cinto i la prosa catalana moderna</i>	299
<i>Confessions d'un fill del seu segle</i>	302
La crisi espiritual d'una generació	303
El món com a sensació	303
El jo com a ficció	3084
<i>La casa maleïda</i>	305
<i>La boira de la memòria</i>	306
<i>Un manifest de l'irracionalisme</i>	308
<i>Camins de perfecció</i>	309
<i>L'eclipsi dels fabulistes</i>	311
<i>Fora de context</i>	312
<i>El dimoni i l'art</i>	313
<i>Els mortals i els immortals</i>	315
<i>Un cavaller de la Taula Rodona</i>	316
<i>Un viatger excèntric</i>	317
<i>El mirador de Josep Maria de Sagarra</i>	319
La diversitat temàtica	319

- El fet diferencial 320
 De cara al passat 320
 Contra el seu temps 321
 Catalanisme i cultura 322
Dels homes i el mar 322
El destí d'un escriptor errant 323
Escrits sobre Nietzsche 324
L'aventura espiritual d'un cristià 326
L'illa dels tresors 328
L'hora de l'aperitiu amb el lector 329
 Contra l'home interpretat 333
Entre homes i dones 334
Geni i figura de Josep Maria de Sagarra 336
Lucidesa i pessimisme 339
L'anecdòtic Eugeni d'Ors 338
El catecisme d'un burgès 342
Cioran, l'eremita desesperat 343
El cànon literari de Josep Pla 344
Un bestiar rural i exemplar 347
Absència i retorn dels déus 348
La condició humana 349
La ciutat de Nova York a la vista 351
L'escola de la vida 352
Un poeta llatí modern 353
Josep Maria de Sagarra i la novel·la 355
La saviesa en píndoles 357
Els versos insòlits de Nietzsche 358
Un breviari de l'inconformisme 359
Vida i raó d'un poeta 360
El petit teatre del món 361
Un ianqui contra Merlí 363
Puixkin, el poeta nacional rus 365
Una proposta moral qüestionable 368
Més enllà de la història 370
Una recuperació necessària 372
Una pallassada subversiva 373
L'obscura voluntat de viure 375
Entre el bé i el mal 376
Un conflicte de valors 378
Quan els camins es creuen 380
Narracions romanes 381
L'esteticisme finisecular 383
Un clàssic de la literatura brasilera 385
Una novel·la de la decadència vienesa 386

<i>El retorn de Joan Crexells</i>	388
<i>Chesterton, el catolicisme i el pare Brown</i>	390
<i>Llegir, de nou, Llorenç Villalonga</i>	392
<i>Sobre Catalunya i els catalans</i>	393
<i>La novel·la artística</i>	394
<i>La qüestió del protestantisme</i>	396
<i>Humor i malenconia</i>	397
<i>Una novel·la medieval catalana</i>	399
<i>Coincidències i divergències</i>	401
<i>Una paròdia del poeta</i>	403
<i>L'home llibre</i>	404
<i>A propòsit de l'optimisme</i>	406
<i>L'home dual</i>	408
<i>Moralitats</i>	410
<i>Unes confessions jovials</i>	411
<i>Els treballs i els dies de Josep Pla</i>	413
<i>Textos en llibertat</i>	415
<i>L'art de narrar</i>	416
<i>La poètica de Poe</i>	418
<i>A la recerca de la felicitat</i>	419
<i>La fàbrica de cervesa de Hrabal</i>	420
<i>Posicions de Voltaire</i>	422
<i>Anys d'aprenentatge</i>	423
<i>Febres i deliris</i>	424
<i>El cavaller inactual</i>	425
<i>Una societat qüestionada</i>	426
<i>L'home sense qualitats</i>	427
<i>Misteri i terror</i>	428
<i>Joseph Roth</i>	429
<i>Una aporia shandiana</i>	431
<i>Fantasia i humor</i>	432
<i>Un gegant del cristianisme</i>	433
<i>Una veu convencional</i>	434
<i>El dolor de la coneixença</i>	435
<i>Humanisme i cristianisme</i>	436
<i>Una odissea màgica</i>	437
<i>Poesia i prosa</i>	438
<i>Una enciclopèdia insòlita</i>	439
<i>Thomas Mann</i>	441
<i>Una introducció a Faulkner</i>	441
<i>Una farsa de la virtut</i>	443
<i>Com esdevenir feliç</i>	444
<i>El dimoni de la música</i>	445
<i>El gran caçador blanc</i>	447

- La deessa blanca* 448
Gimnàstica mental 449
Saussure en català 450
El deliri de ser home 452
Els ideals d'un poeta 453
Riba per ell mateix 454
Molloy, quaranta anys 455
L'esperit i el dòlar 456
Música de cambra 459
Introducció a Pedrolo 460
 Trets biogràfics. El «fenomen» Pedrolo 460
 Gèneres, temes i tècniques 462
 L'ambició de totalitat 462
 L'existencialisme 463
 Pedrolo monolingüe 464
 La novel·la i el conte 464
 Els relats d'*El premi literari i més coses* 465
El quintet impossible 470
L'home del subsòl 471
La terra i la guerra 473
Futurisme i revolució 474
Somnàmbuls 475
La matèria i l'esperit 476
A la recerca de la veritat 477
La novel·la de Ferrara 479
Lectures 480
Mort i transfiguració 481
Tractats sobre la tolerància 485
El mar 486
Dimonis 487
La vall de Josafat 488
El joc de les granisses 490
1912+1 492
El silenci del mar 493
L'etapa russa 495
Kim 496
La Bíblia valenciana 498
Àlicia i l'espill 499
Büchner / Madách 501
Ramon Vinyes: una recuperació tardana 502
Moby Dick 504
Els versos de Llorente 505
Ensenyar, enganyar... 506
L'escola dels dictadors 508

Frankenstein 512
L'idiota 514
Temps difícils 516

APARADOR DEL LLIBRE 519

Entre preguntes i respostes 521
Josep Maria Espinàs, pautat i pausat 523
L'ombra de Voltaire 524
La ciència i l'univers 526
Què en sabem, de Josep Pla? 528
Divertimento 531
Textos de dol 532
Dones paral·leles 534
Cara i creu de Blasco Ibáñez 535
Lliçons magistrals 538
Itineraris francesos 539
Les quatre valls d'una geografia 541
Catalunya dins l'Europa moderna 543
El mapa mental espanyol 547
Exploracions del jo 549
Els poders de la ficció 550
La peripècia econòmica valenciana 552
Un historiador a l'encontre dels seus personatges 554
Experiments amb l'atzar 556
Invitació al deliri 558
Els filòsofs herbolaris 559
Bestiari per a ociosos 560
La dificultat de ser 562
La recerca de la felicitat 564
El Déu de la Bíblia 565
Veus del segle xx 567
L'assaig, un gènere en expansió? 569
La vida amarga 574
El terrat de Castella 576
Polifonia o monodia? 578
Un autor a la recerca dels seus personatges 579
A la recerca dels primers valencians 580
Les mil i una nits 581
El soroll i la fúria 584
Els perills del nou mil·lenni 585
Tot mirant l'infinit 586
Des del punt de mira lògic 587
Conèixer millor Pedrolo 588
Dir el mar 589

- La mar, l'amor, la mort* 591
Un plànol de la memòria 594
La consagració de la primavera 595
La punta de l'iceberg 597
Història i fantasia 599
Humiliats i ofesos 601
El paradís perdut 603
Literatura de l'observació 605
La societat unidimensional 606
A la mesura humana 607
L'enigma del lloro 609
Històries extraordinàries 611
El model i el seu pintor 612
L'escriptor de Tànger 613
La bona cuina 614
Els fils de la trama 615
D'Aristòtil a Montaigne 617
La difícil veritat 618
Rescatar de l'oblit 619
Les figures grotesques 620
L'aurèola d'un mite 622
Inventar la música 623
Homo sum? 624
L'altre regne de Jaume I 625
Una dialèctica (feroc) de la insignificança 627
A la recerca del sentit 628
Viure i escriure 630
Poètica de la ciutat 632
Sherlock Holmes a les aules 634
Una auca dels vuitanta 635
Tenir o no tenir 638
Pasqua occitana 639
Una brisa glacial 640
Poesia i veritat 641
Ser o no ser 642
La Safor i la cultura 643
Crims relatiu 645
Els escenaris de la memòria 646
Balada de la platja dels gossos 647
Buscant l'Emperador 649
La memòria polifònica 650
La passió pel pinyol 652
Les quatre estacions 654
Una nova revista literària 655

<i>La rebel·lió qüestionada</i>	656
Llibre de la Festa d'Elx	657
<i>Els valencians i la «nova ciència»</i>	659
<i>Un inventari de la premsa valenciana</i>	660
<i>Raimon per ell mateix</i>	662
<i>El «dietari» de mossèn Porcar</i>	663
<i>Contalles</i>	665
<i>Isa Tròlec: Bel i Babel</i>	667
<i>Maragall, Espriu i Jaume Roig</i>	669
Maragall, el «màgic prodigiós»	669
Espriu i Mrs. Death	670
Jaume Roig: anys d'aprenentatge	672
ITINERARIS DELS ANYS CINQUANTA	675
<i>La cautividad de Sepharad</i>	677
<i>Crisis de la crítica</i>	679
<i>Sobre el realisme</i>	681
<i>Consideraciones sobre O'Neill</i>	684
<i>El profesor Diego</i>	687
<i>Un libro de poemas</i>	690
ÍNDIX DE NOMS VOLUM 1	695
ÍNDIX GENERAL	715

NOTA PRELIMINAR

Enric Iborra

1

UNA LITERATURA POSSIBLE és el primer volum d'un projecte de la Institució Alfons el Magnànim per publicar l'obra literària de Josep Iborra, inèdita a hores d'ara en la seua major part o de difícil accés. Si tot va bé, si tot va com voldríem, el volum que avui presentem serà seguit d'uns altres, entre els quals hi haurà els dedicats a l'edició dels seus diaris, que va escriure de manera sostinguda des del 1965.

Després de l'aparició, el 1955, del seu primer llibre, *Paràboles i prou* —un recull de contes—, Josep Iborra no en va publicar cap altre fins al cap de més de trenta anys, concretament *Fuster portàtil* (1982, Edicions Tres i Quatre). Mentrestant, però, va col·laborar activament com a crític literari en diverses revistes i diaris. Aquest primer volum de la seua *Obra literària* recull, ordenada, la major part —la de més interès— de tota aquesta producció crítica publicada de manera dispersa. Ordenada, i completada. Alguns d'aquests textos, que van aparèixer mutilats en el seu moment, per raons d'espai o de maquetació, s'han restituint a la seua forma original en aquesta edició. A més, s'hi han afegit també les correccions manuscrites que Josep Iborra hi va fer amb posterioritat, que aprofundien o matisaven algun aspecte de la redacció original. També s'ha aprofitat aquesta ocasió per editar diversos textos inèdits, que pel seu interès i la seua temàtica trobaven en aquest volum el seu lloc.

L'època de més activitat de Josep Iborra com a col·laborador en la premsa periòdica es va donar entre el 1973 i el 1976, i entre el 1980 i el 2010. Els centenars de ressenyes i els nombrosos assaigs de crítica literària i de temàtica cívica, publicats durant aquells anys, el van convertir en una mena de crític orgànic de la generació que en aquell moment s'incorporava a la literatura catalana des del País Valencià. Al mateix temps, al costat d'aquesta crítica literària pública o publicada, en mantenia una altra, de caràcter més personal i més lliure, intensament assagística, que es combinava amb la reflexió moral i

filosòfica. Només cap al final de la seua vida es va decidir a publicar una mostra d'aquesta vasta producció inèdita, en els llibres *Inflexions* (2004, Edicions Bromera) i *Breviari d'un bizantí* (2007, Arola Editors). Pòstumament, n'ha aparegut una altra, *L'estupor*, publicat per l'editorial Afers el 2018.

Aquesta producció crítica està formada en bona part per ressenyes, en què comentava l'actualitat editorial, tant d'autors de la literatura catalana com d'escriptors d'altres literatures traduïts al català. Se n'han documentat 802, incloent-hi pròlegs i col·laboracions diverses, que es poden consultar en reproducció facsimil en el web de Josep Iborra (<<http://josepiborra.laserpblanca.cat>>). A més de les ressenyes, va publicar en diverses revistes literàries assaigs més extensos sobre autors i períodes de la literatura catalana al País Valencià del segle xx, que van ser recollits posteriorment en *Confluències. Una mirada sobre la literatura valenciana actual* (València, 1995, Edicions Alfons el Magnànim-IVEI) i *La trinxera literària (1974-1990). Estudis sobre literatura catalana al País Valencià* (València-Barcelona, 1995, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat).

Tant les ressenyes com els assaigs llargs comparteixen un cert aire militant, escassament acadèmic, no sols per la seua factura, sinó sobretot per les circumstàncies i motivacions que en van determinar l'escriptura. El mateix Josep Iborra era ben conscient d'aquest fet. En la introducció que va escriure a *La trinxera literària* assenyalava, referint-se als estudis recollits, que

són textos escrits dins el mateix corrent de la nostra peripècia cultural col·lectiva de les dècades dels setanta i dels vuitanta. Vaig redactar quasi tots aquests papers sobre la marxa, paral·lelament a l'aparició de les obres literàries —a més de les ressenyes, moltes, i algun pròleg que escrivia més de prop i sobre llibres en particular. En definitiva, aquests papers formen part, sense a penes distància, de la nostra història d'aquells anys. Hi havia pel mig el compromís cívic, la passió —més que la pura curiositat acadèmica— per veure què es fabricava entre nosaltres en el camp de la literatura, d'una nova literatura que agafà empena a principis dels setanta. Jo volia seguir i analitzar aquest procés perquè m'hi trobava implicat i complicat. Hi volia detectar novetats, identificar característiques i tendències, constatar buits que s'omplien, o no, «animar», en la mesura de les meues forces, aquell moviment literari que tots volíem cada vegada més poderós, més sòlid, més valuós. Es tracta, doncs, de textos que *participaven*, que volien participar, d'aquella efervescència creadora que protagonitzaven els

novel·listes, els poetes i els autors d'espectacles teatrals —encara que sobre aquest últim apartat no vaig escriure gairebé res.

El títol del volum que el lector té ara a les mans —*UNA LITERATURA POSSIBLE*— al·ludeix a aquesta voluntat de contribuir a fer possible, mitjançant la crítica literària, una literatura moderna en català. Josep Iborra centra la seua atenció en el País Valencià, resseguint tot el procés, vacil·lant i sinuós, que ha permès finalment l'eclosió d'aquesta literatura entre els valencians des de finals de la dècada dels setanta del segle passat, però moltes de les seues observacions són extrapolables al conjunt de la literatura catalana, sobretot en assaigs com ara *La renaixença com a premissa* o *Les dues cares de la literatura catalana*. «El fet important —destacava Josep Iborra— és que els escriptors valencians, juntament amb els catalans i els illencs, han contribuït a la creació d'una tradició literària moderna actual que continua i actualitza la que es va configurar a Catalunya en els cinquanta anys anteriors a la Guerra Civil.»

Tractant-se d'un volum tan extens, que recull textos escrits en èpoques diferents, que es poden llegir autònomament, ha estat organitzat de manera que el lector s'hi pugua orientar fàcilment i que, al mateix temps, pugua emprendre diversos itineraris de lectura pel seu compte. A més de l'índex general, molt detallat, el de noms ajuda a fer consultes més puntuals i específiques.

La primera part —*La constitució d'una literatura*— està basada en la seua major part en una tria —la meitat, aproximadament— de les més de vuit-centes ressenyes que va escriure. Aquesta primera part s'organitza al seu torn en els següents blocs: els dos primers, precedits d'una introducció, es titulen respectivament *La funció del crític literari* i *La crítica i l'experiència de la literatura*, i recullen textos en què Josep Iborra explicita la seua concepció del fet literari i de la crítica literària. El tercer, *Literatura i ensenyament*, aplega una sèrie de ressenyes sobre llibres destinats al públic escolar, i també un text més llarg, *Teoria i pràctica de la literatura: l'ensenyament de la literatura*. El quart, *La necessitat de traduir*, inclou ressenyes que insisteixen des de diferents punts de vista en la importància de les traduccions per a la constitució d'una literatura nacional, i el cinquè, *Coordenades europees*, ressenyes d'obres representatives de diverses línies del pensament europeu. Les aplegades en el sisè bloc, *Orientar el lector*, estan dedicades a clàssics de la literatura catalana i de les

altres literatures europees, mentre que les del setè, *Aparador del llibre*, tracten llibres de l'actualitat literària, tant en català com traduïda d'altres llengües, cosa que en dóna una visió global i equilibrada. Finalment, el vuitè, *Itineraris dels anys cinquanta*, inclou algunes de les ressenyes publicades en castellà durant els anys cinquanta.

La ressenya és un subgènere de la crítica literària que, en el seu format més reduït, propi de la premsa periòdica d'informació general, a penes permet anar més enllà de proporcionar una informació sumària, purament descriptiva, del llibre comentat. Així i tot, dins d'aquests límits tan estrets, Josep Iborra aconseguia sovint veritables síntesis crítiques, d'una gran densitat, que són un exemple de concisió i de penetració alhora, com ara les que va escriure sobre *Dins la gàbia* de Henry James, *Apunts del subsòl* de Dostoievski, *Viatge sentimental* de Sterne, *Fanny* de Carles Soldevila o *Frankenstein* de Mary Shelley, o sobre el conjunt de l'obra de Puixkin o Faulkner. Una de les coses que més salten a la vista d'aquestes ressenyes és la visió de conjunt de la cultura que ofereixen, conscientment completa i sistemàtica, tant de la literatura com dels principals corrents artístics i literaris, i del pensament.

Tota aquesta tria de ressenyes constitueix una invitació —una incitació— a la lectura d'una sèrie de llibres i d'autors molt diversos. Josep Iborra va dir a Francesc Pérez Moragón, en una entrevista que aquest li va fer en la revista *Caràcters*, que un crític és un lector que vol contagiar als altres els seus fervors o els seus refusos davant els llibres. Al capdavant, una de les funcions de la crítica és orientar el lector i fer-li ganes de llegir un llibre.

La constitució de la literatura ve seguida per *La trinxera literària*, esmentada abans, que recull una sèrie d'assajos extensos sobre períodes i problemes generals de la literatura catalana des de finals del XIX fins a finals del XX, entre els quals destaca el dedicat a la novel·la al País Valencià i un altre sobre la nova poesia que va sorgir a partir dels setanta, entorn de les mateixes dates en què es produeix la renovació narrativa.

La tercera obra que inclou aquesta edició és *Confluències*. A diferència de *La trinxera literària*, aquest llibre recull textos centrats en obres i autors determinats. L'edició que es reproduïx en aquest primer volum de l'*Obra literària* és molt diferent de la del 1995, ja que se n'han eliminat tots els assajos sobre l'obra i la personalitat de Fuster, reeditats en *Humanisme i nacionalisme en l'obra de Joan*

Fuster (2012, PUV) i en *Fuster, una declinació personal* (2014, PUV), i se n'hi han afegit molts altres, incloent-hi algunes ressenyes, que completen aquesta mirada sobre la literatura catalana actual del País Valencià. Especialment rellevants són els assaigs dedicats a Vicent Andrés Estellés i Enric Valor, o a *Matèria de Bretanya*, de Carmelina Sánchez-Cutillas, obra que Josep Iborra apreciava molt.

Finalment, els *Estudis sobre història literària* són una sèrie d'assaigs, la majoria inèdits, que esbossen un esquema d'història literària de la nostra àrea lingüística juntament amb uns altres sobre clàssics de la literatura catalana medieval, com ara el que porta per títol *La generació d'Ausiàs March*. Hi ha també unes notes de lectura al voltant del costumisme en la novel·la, una de les bèsties negres de Josep Iborra. L'últim assaig d'aquest bloc, i últim també del volum, porta el títol d'*El llibre: promoció i defensa de la cultura catalana* i torna a expressar, sintetitzat, el que és potser un dels leitmotius que recorre de cap a cap *UNA LITERATURA POSSIBLE*: la convicció que per a les literatures de les nacions petites, esdevenir part de la literatura mundial és tant una tasca difícil com una necessitat vital. Josep Iborra sostenia que això comporta per part de la literatura, i no únicament de la literatura, la creació d'«un impuls, una ambició creadora, en tots els ordres, per tal d'afirmar-nos. Només aquestes reaccions són fecundes. Fer llibres: però fer-los com a expressió d'aquesta voluntat d'ocupar el lloc que ningú no pot ocupar per nosaltres, dins la literatura mundial. Això demana un gran esforç, una gran obstinació, i una gran lucidesa: perquè és una aposta i no ens volem conformar amb guanys insignificants. Cal jugar fort».

2

Per a Josep Iborra, la funció més important de la crítica, a més d'orientar el lector i de fer-li ganes de llegir un llibre, com he recordat abans, era

ajudar a crear la imatge d'una literatura, a crear un «clima», a suscitar una diàleg més o menys implícit entre els autors i els crítics. La crítica, va dir algú, és la consciència de la literatura. Si no hi ha crítica, no hi ha consciència i, per tant, tampoc «literatura». Crítics, autors i lectors han d'entrar en un circuit que estiga sempre en marxa i que va des de

les ressenyes o l'estudi del llibre per part dels crítics, fins a l'opinió del lector, passant per les «posicions» dels autors a propòsit del que ells fan o del que fan els altres.

El 1986, en un parlament a la llibreria Tres i Quatre, insistia que «una literatura sense consciència —sense crítica— no pot arribar a quallar ni a tenir una presència social. És el seu espill, la seua imatge, el seu ressonador». Tots els escrits aplegats en aquest volum de la seua *Obra literària* responen a aquesta convicció.

En una entrevista que li van fer en el *Quadern d'El País*, Josep Iborra es manifestava partidari de mantenir-se equidistant davant l'obra criticada. El crític, deia, havia de

mantenir una certa distància que el porte a no percebre com una ofensa la mala literatura. És preferible ocupar-se'n només de la bona, però això no sempre és possible. Fins i tot a vegades convé, sense fer actes de caritat, no insistir en els errors d'una primera o segona novel·la, si el crític creu que l'autor apunta maneres, o talent, que jo crec que és una cosa que es percep ja en les primeres línies. No a tothom se li pot exigir que siga Faulkner, i a més seria molt avorrit.

I en una altra en la revista *Saó*, per la mateixa època, hi afegia que

sempre he intentat no contar l'argument ni la vida de l'autor, sinó d'explicar la meua impressió del llibre, una visió general per tal de situar-lo una mica, analitzant-ne alguns components bàsics de manera que pugua servir d'orientació per al lector. El que no he fet ha sigut una crítica valorativa, en això he estat més reservat. M'he estalviat elogis o crítiques negatives. Pense que una descripció ja era suficient.

No recorria mai a la rebentada per a captar l'atenció del lector, ni com una manera de subratllar la seua autoritat com a crític. El que sí feia, quan calia, era explicar per què un llibre fallava literàriament. Així, sobre una novel·la d'un autor de la generació dels setanta, comentava que «tot aquest material no arriba al punt necessari de condensació, de síntesi motivada. Hi sobren expansions líriques i divagacions artificioses, una mica “buides” o desafinades...». O manifestava les seues reserves davant d'una obra clàssica de la tradició literària catalana, com ara *Fanny*, de Carles Soldevila:

tant pel que fa a la història com a la forma de contar-la, la novel·la de Carles Soldevila resulta poc convincent, perquè no aconsegueix d'alliberar el seu personatge central d'unes pautes massa convencionals. La seua història esdevé poc consistent, superficial o inversemblant. L'autor es queda a mig camí.

Altres vegades, encara, en situacions de més compromís, recorria a una ironia molt suau a l'hora de plantejar algunes crítiques desfavorables. En altres textos, el lector hi trobarà també valoracions negatives de caràcter més general, com les que va fer de la generació del 70, que en bona part ell mateix havia contribuït a promoure, o del panorama literari després dels 80, amb la normalitat «democràtica», que va caracteritzar com a «bastant gris, bastant incoherent i crec que poc ambiciós». En definitiva, per a Josep Iborra, la crítica literària havia de servir d'estímul a una creació literària exigent amb ella mateixa.

En l'important assaig publicat en *Serra d'Or* el 1967, amb el títol de *Crítica i lectura*, que es pot considerar la seua poètica com a crític, Josep Iborra afirmava que la crítica literària ha esdevingut un gènere literari més, o, en altres paraules, que «la funció crítica i la funció creadora s'han aproximat més i més o, a vegades, s'han confós». Reivindicava que «l'estatut del crític ha de ser el d'un escriptor. Perquè si l'obra comporta virtualment una multiplicitat de sentits, la tasca del crític serà d'actualitzar-ne uns, tot multiplicant al mateix temps l'ambigüitat de l'obra, ja que el llenguatge del crític també és ambigu, obert» i que la veritable condició del crític és la de lector. Retreia als nous crítics que feien la impressió de ser uns lectors dimitits, perquè no parlaven de l'obra en tant que lectors, de manera que «l'acte de la lectura s'evapora en profit d'unes pretensions especulatives o teòriques inspirades primordialment en les ciències humanes». Concloïa, per contra, que «un gran crític era precisament un lector excepcional, qualificat, però lector. La cultura i la sensibilitat, la penetració i tantes qualitats més eren les que feien del lector un crític». Se sentia còmplice de la tradició inaugurada per lectors com ara Montaigne i Pascal.

Aquesta nota quedaria incompleta sense esmentar i agrair a tots els qui han fet possible l'edició d'aquest volum. En primer lloc, Vicent Flor, director de la Institució Alfons el Magnànim, Enric Estrela i Vicent Berenguer, que van creure des del primer moment en aquest projecte d'edició de l'obra literària de Josep Iborra, i han donat totes les facilitats per a la seua concreció. I, molt especialment, he de tornar a donar les gràcies a Francesc Pérez Moragón. Ell ha estat, com en els altres llibres de Josep Iborra que han aparegut pòstumament, el motor incansable d'aquest projecte. Des de la mort del meu pare, la seua ajuda i el seu estímul han estat constants, enormement efectius.

LA CONSTITUCIÓ D'UNA LITERATURA

Invitació a la lectura: una tria de ressenyes sobre llibres

Introducció

La pregunta és: es pot parlar, avui, d'una literatura moderna en català al País Valencià? Tractar de contestar-la, en un sentit o altre, suposa tenir en compte quines són les condicions que fan possible la literatura, qualsevol literatura. En dir això, no pense solament en les obres i els autors que les escriuen, sinó en altres factors més que, entenent la literatura *integralment*, en formen part. Examinaré la nostra en els tres nivells —interrelacionals— que la fan possible com a tal.

El primer se'ns presenta com una estructura o un circuit del qual formen part els escriptors, el públic, els lectors i els mediadors entre uns i altres —editors, distribuïdors, llibreters, mitjans de difusió... Tots aquests factors estan implicats i complicats entre si. Si no hi ha editors, no hi ha escriptors o lectors, i a l'inrevés. O hi són tots presents com a «components», dinàmicament, o no hi ha fet literari.

L'obvietat és massa patent per insistir-hi. Cal, però, tenir-la en compte, cosa que no sol fer-se, o només parcialment, a l'hora de parlar d'una literatura d'una manera concreta. La seua realitat està en funció de la incidència, major o menor, de cada un dels factors en un moment històric determinat. Aquests són, també, històrics —pensem, per exemple, en l'etapa dels manuscrits, a diferència de la del llibre imprès. Sempre hi són, però, d'una manera o altra. Per això, no es pot explicar cabalment una literatura si no els tenim a la vista. Si no es fa així, pot ocórrer que resulte equívoc referir-se a la literatura d'un país o d'un dels seus períodes històrics. És el cas nostre quan parlem, per exemple, de la literatura de la decadència, situació que al País Valencià es va prolongar encara durant la renaixença i la postrenaixença. Aquesta posició és insostenible amb l'esquema —obvi!— que he recordat. Hi havia, sí, qui escrivia algun llibret de versos, o sainets per riure, o conats de proses narratives... Tot plegat eren productes o subproductes dialectals, populars; res a veure amb la constitució d'una literatura moderna —la que corresponia aleshores. No existia, sobretot, des del punt de vista socioliterari: no hi havia el circuit de què parle. Si en tenim present l'esquema, el que hi havia n'era una paròdia. Perquè, llevat del teatre, que comptava esporàdicament amb una certa base social —empresaris, autors, públic—, el poc que es publicava era tan domèstic i privat que, de vegades, l'autor d'un llibret era, alhora, l'editor —se l'havia de pagar ell— i el públic. Ell i —no sempre— el format per uns quants amics.

Entre la fi dels quaranta i dels cinquanta, amb l'editorial Torre sobretot, trobem ja un intent positiu per eixir del llarg marasme. L'empenta decisiva, però, va venir de Joan Fuster i dels qui —joves, sobretot— hi feren pinya. Es va veure clarament la necessitat d'aprofitar el que ja hi havia a Catalunya. Integrar-s'hi era una condició *sine qua non*. De moment, Fuster començà per publicar, sobretot com a assagista, al Principat i a les Illes. I esdevingué el primer escriptor valencià professional que comptà amb un «públic» en valencià: el va crear amb les seues propostes, l'interès dels seus llibres, la llengua plana i brillant que hi feia servir...

Ara està de moda, entre alguns, afirmar que Fuster es va equivocar amb el seu plantejament. Però no hi ha millor refutació i més convincent d'aquesta crítica que el repàs i la valoració de la producció literària en català, al País Valencià, en les dues o tres últimes dècades del segle xx. Si la comptem i la valorem, resulta que és ara quan, per fi, han començat a entrar en joc els elements bàsics que fan possible una literatura. Hi ha editorials, que en els últims anys han crescut en nombre i empenta. N'hi ha algunes que es poden considerar ja, fins i tot, «potents», amb llargs catàlegs integrats per diverses seccions i col·leccions, com la veterana Tres i Quatre i, la més jove, Bromera. Hi ha el fet que la nòmina d'escriptors s'amplia amb les noves promocions que conviuen amb els qui van començar pels anys cinquanta o seixanta i continuen actius, més que mai. En general, són autors que s'han incorporat en la dècada dels noranta i que han publicat més d'una obra. Quant als veterans, n'hi ha que no paren. Això comporta que hi ha, també, entre nosaltres els valencians, un públic relativament receptiu i nombrós, i naturalment llibreries on es poden trobar les obres dels nostres autors. I què més, que complete el circuit? Doncs, els mitjans de difusió. No funcionen com cal, o no funcionen, en la ràdio i la tv, però als diaris aquesta producció té una certa presència. Ara bé, són sobretot les revistes —una altra llista llarga—, escampades per diferents comarques del país, les que se'n fan càrrec, encara que no tant com caldria si tenim en compte la producció literària actual.

Una xarxa de revistes i, a més, una xarxa de premis literaris que no sols han estimulat la creació sinó que són motiu de festes que animen la vida literària valenciana i una ocasió —sobretot en els grans, començant pels Octubre, que n'és el degà incombustible— d'activitats culturals, de trobades, d'intercanvis. No oblidem els actes de presen-

tació per part de les editorials, o les taules rodones que contribueixen a promoure els llibres.

Hi ha qui parla d'una «literatura de premis» com una manera de desqualificar-la, de reduir-ne la importància. Crec que això és un error. La cultura ha estat sempre subvencionada, si més no fins al romanticisme, amb l'aparició d'una indústria del llibre en expansió creixent. Però, fins i tot ara, l'estat intervé, d'una manera o altra, directament o indirectament, quan activitats com l'òpera o el teatre, per exemple, no es poden autofinançar. Nosaltres, pel que fa concretament a la literatura, no hem entrat del tot en la fase industrial. Els premis són, en definitiva, una manera com una altra de subvencionar-la. Això no té res de pejoratiu. I, a més, el públic ja hi contribueix, en bona part.

Hi ha, doncs, circuit, hi ha els factors que estructuren socioculturalment una literatura. Caldria, per valorar aquest fet, poder quantificar-lo. Sembla, per les dades que tenim sobre el nombre de títols editats i venuts al país, que és bastant elevat.

El nivell socioliterari que, esquemàticament, acabe de repassar en suposa un altre: el sociolingüístic. Aquí toquem fons, perquè ens situem en el pla de la llengua, sense la qual no pot haver-hi literatura. Una altra obvietat! El cas, però, és que la llengua d'un país es pot trobar, de fet, en situacions molt precàries, com és el cas nostre. No entraré ara en aquest tema, ben sabut d'altra banda. Però cal tenir-lo present. Hi ha molts llibres i articles —la seua quantitat s'ha disparat a mesura que hem entrat en el nou mil·lenni— que tracten aquesta problemàtica tan complexa. Hi ha, per un altre costat, a partir de la introducció de la llengua en l'ensenyament, una considerable producció de llibres de text destinats a tots els seus nivells escolars... La desgràcia és, però, la manca d'una política lingüística que plantege decididament la necessitat de potenciar la llengua dels valencians en tots els àmbits. La constitució de la literatura es troba, així, pel que fa aquest punt, entrebancada en la seua mateixa base.

Amb el tercer nivell, finalment, ens situem ja directament en la dinàmica intrínseca de la literatura, formalment i materialment considerada, és a dir, com a creació estètica. Diré per començar que, en aquest pla, el fet important és que els escriptors valencians, juntament amb els catalans i els illencs, han contribuït a la creació d'una tradició literària moderna actual que continua i actualitza la que es va configurar a Catalunya en els cinquanta anys anteriors a la Guerra Civil.

Ara tenim ja una tradició literària moderna. El procés històric que l'ha consolidada es podria definir per unes coordenades essencials. Una és la relació amb la nostra literatura medieval. Resulta curiós constatar que, a Catalunya, la construcció d'una literatura actual no la va tenir molt en compte. És cert que a Barcelona es van publicar els grans autors medievals. Es tractava, però, d'edicions crítiques o de bibliòfils. També és cert que van ser estudiats pels historiadors i erudits. Ara bé, no van entrar, o molt poc, en el corrent literari de les primeres dècades del segle xx. Qui *llegia*, aleshores, Ausiàs March i Joanot Martorell, per esmentar-ne alguns dels grans —tots valencians?

El País Valencià hauria pogut ajudar a corregir aquesta gran deficiència pujant al carro del projecte de crear una literatura. Però no ho va fer. És ara, en les dues o tres últimes dècades, quan escriptors i editors han posat en circulació els autors «arcaics», que encara no havien entrat en el mercat normal. Avui podem llegir els nostres clàssics —els medievals, no en tenim d'altres— en edicions de butxaca, amb una ortografia moderna que els fa més accessibles. S'han multiplicat, també, les adaptacions o les seleccions d'obres amb finalitats divulgatives o escolars.

Les conseqüències d'aquesta maniobra de recuperació han estat molt positives, per fecundes, en el nostre procés constituent, perquè ha incidit notablement en el treball dels escriptors. És ara quan realment són llegits, amb intencions estètiques i no sols erudites, Ausiàs March i Jordi de Sant Jordi, Jaume Roig i Roís de Corella... I fins i tot són llegits els papers d'arxius que furguen, sobretot, els novel·listes per a les seues fabulacions. Els «medievals» han esdevingut així, en poc temps, «moderns». La seua actualització és un tret remarcable, per inèdit i original, de les nostres lletres al País Valencià, ja que ha marcat favorablement, d'una manera més o menys visible, l'obra dels escriptors valencians. Davant d'aquest fet podria parlar del que alguns historiadors actuals anomenen «invenció de la tradició». La fórmula resulta teòricament ambigua i pot tenir sentits diferents segons a què s'aplica i qui l'aplica. El que assenyalaré, de passada, és que la tradició, interrompuda, que han invocat els diferents nacionalismes ha estat sovint criticada com una operació regressiva de quatre intel·lectuals que se l'havien «inventada». Tant se val, però. El fet, nou i fecund, és que els escriptors actuals valencians s'han «inventat» Roís de Corella i Joanot Martorell i tota la colla. Fins i tot, pel que fa als historiadors i als novel·listes —els que fan història-ficció— s'han

«inventat» un passat en el sentit etimològic de la paraula: se l'han «trobat» i, amb tot el dret, se l'han apropiat...

Una segona coordenada que defineix la situació literària valenciana actual —i també la de Catalunya i les Illes, però que és un fet nou per a nosaltres—, és la relació dels escriptors amb les literatures d'altres llengües. Això és un altre indicatiu de «normalitat», perquè el joc d'influències entre elles és un element dinamitzador molt important. En aquest punt ens trobem ja bastant allunyats del grau zero dels renaixentistes i postrenaixentistes valencians, que, si llegien alguna cosa era, en general, en castellà. Els poetes no passaven de Zorrilla... Si repassem ara la producció literària valenciana actual, ens adonem de seguida que els seus escriptors han fet, uns més que altres, les seues lectures estrangeres. Alguns, fins i tot, en la llengua original. Ho podem comprovar, d'entrada, no sols en els epígrafs de novel·les i poemes, sinó també en les seues referències culturals foranes. I, sobretot, cosa que compta més, en les orientacions de la sensibilitat, de la imaginació i del pensament dels autors.

Encara hi ha una dimensió més profunda d'aquest contacte i connexió amb les altres literatures. És la que es deriva de la tasca de traduir-les. Poetes i prosistes valencians s'han posat, en els últims anys, a traduir, sumant-se així al gran esforç que es va fer, sobretot a Catalunya, des del modernisme. Ara, entre nosaltres, tot això ha canviat, afortunadament. Hi ha qui s'ha encarat, fins i tot, amb la *Divina Comèdia*...

Aquest treball és fonamental per a potenciar una literatura. D'una banda, contribueix a posar a l'abast del públic un *corpus* d'obres d'altres països, cosa que amplia, anima i diversifica el mercat. A més a més, estimula la lectura en la pròpia llengua i —això és decisiu— afavoreix i abona l'aparició de noves vocacions, de nous escriptors. D'una altra banda, traduir ajuda molt a la creació d'una llengua literària. Tractar de trobar l'*equivalent*, en un idioma, d'una obra escrita en un altre, obliga a treballar-lo, a explorar-lo, a actualitzar-ne les pròpies virtualitats. Fins i tot les literatures històricament constituïdes en condicions de normalitat han d'estar, en aquest pla, permanentment en actiu. Les literatures medievals en vulgar es van posar en forma traduït del llatí o d'altres literatures veïnes.

Una altra dimensió, que estructura una literatura com a tal, és el conreu de tots els gèneres literaris. Avui, entre nosaltres, la limitació crònica renaixentista i postrenaixentista a la poesia ja no hi és. Conti-

nuen havent-hi, afortunadament, poetes que, de més a més, tenen una presència nombrosa, continuada i d'una qualitat vàlida, en conjunt, posada al dia en el pla estètic. Però els altres gèneres —narrativa, assaig, teatre— s'hi han constituït paral·lelament, o entrecreuant-se, en les darreres dècades. Una producció que és ja abundant. La narrativa s'ha posat definitivament en camí. Són novel·les i contes que, globalment, tenen interès i responen a les exigències estètiques del gènere, amb una prosa llegible, que es mou entre el barroquisme i l'estil més pla i col·loquial. Temàticament, tracten les diferents modalitats de la narrativa actual: la història-ficció, la crònica —i crítica— social i política, la novel·la negra, el repàs de la nostra guerra, la postguerra i el postfranquisme, la llegenda... Aquesta producció es decanta, en part, pel costat del mercat escolar. Això comporta el perill de concessions i convencions que en rebaixen el nivell. La contrapartida positiva és que ajuden a fer lectors. L'assaig, en el sentit específic del terme, s'està obrint camí amb dignitat i amb més autors. No cal dir que la literatura del camp de les ciències humanes constitueix un bloc molt important.

Pel que fa al gènere teatral, han aparegut autors nous i interessants que s'afegixen als que entraren en escena als anys setanta. El teatre, però, no és solament un text. Integralment, és un espectacle. En aquest sentit, les dificultats són moltes. Hi han bons actors, directors escènics, grups constituïts, però no hi ha les plataformes adequades i necessàries. Aquí la subvenció i una política intel·ligent de l'Administració són necessàries. Però portem ja molts anys de desconcert i d'ineficàcia.

La pregunta amb què he obert aquesta nota, es pot contestar, doncs, en sentit afirmatiu. Ara bé, si ens posem exigents —i cal posar-s'hi— no és encara *la* literatura d'un petit país com la del txecs, per exemple, sinó *la mini-literatura* d'un petit país. A pesar de tot, ja no és una literatura de saragüells i en saragüells: *genuïna*, vaja.

Quadern, suplement de *El País*, p. I-II, 25/04/2002
Publicat amb el títol «La constitució d'una literatura»

LA FUNCIO DEL CRITIC LITERARI

Què llegirem?

Quan em pose a escriure aquestes ratlles, encara no han començat a destapar-se les editorials amb les corresponents novetats de la tardor. Ni tan sols en tenim alguna notícia anticipada, com sol passar en altres països, en què les revistes solen fer el resum del que les diferents editorials pensen col·locar als aparadors de les llibreries. En el nostre cas, en català si més no, que jo sàpiga i de moment, no sabem què hi trobarem. Quines novetats ens han preparat les nostres editorials?

Què llegirem, doncs? Ens trobarem amb el llibre que ens farà feliços? Un llibre que, potser, serà el «descobriment» —per a algun de nosaltres, almenys— d'un autor, del qual no teníem cap notícia. O, potser, la xamba editorial posarà a les nostres mans un llibre esperat, que volíem llegir des de feia, ja, molt de temps. En general, però, les relacions del lector amb les diferents ofertes editorials solen ser més indefinides, en principi, i presenten una gran varietat de motivacions i de respostes. Parle, és clar, del lector normal i de lectures «literàries».

En qualsevol cas, llegirem el que les editorials volen —el que elles han decidit que hem de llegir— amb el benentès que elles, d'entrada, volen vendre els seus llibres, cosa molt natural. La possible voluntat del lector només hi compta en tant que es pugui traduir en una xifra molt alta de possibles lectors-compradors. La iniciativa, però, està en mans dels consells editorials. S'ho han d'apanyar —amb l'ajut de periodistes i altres formes de propaganda— per a crear la corresponent demanda i mobilitzar la voluntat dels lectors.

Naturalment, la crítica de llibres, per honesta que siga, sempre és una forma de propaganda. I això no és cap pecat, al contrari. El llibre necessita que algú en parle, encara que només siga per donar-ne notícia. I ara ho dic pensant no en els interessos econòmics de les editorials, distribuïdores i llibreries. Perquè, naturalment, hi ha en joc uns interessos «culturals». El crític o el comentarista de llibres —si no és una peça més en el circuit mercantil— vol ser un bon conseller del lector: tracta de dir-li que tal llibre és important i que l'hauria de llegir, o que se'n pot estalviar la lectura. El problema, naturalment, és que el comentarista té la seua taula de valors, que pot ser prou diferent de la dels seus lectors.

Aleshores, la pregunta és si serveix d'alguna cosa parlar, en una revista, de llibres. Em pregunte, en el meu cas —donat que ja fa temps que redacte aquesta pàgina de *Saó*—, si realment he «mogut» algun dels meus lectors a llegir alguns dels llibres que he comentat i que he

considerat d'inexcusable lectura. M'agradaria que fos així. Al capdavall, un «crític» és un lector que vol contagiar als altres els seus fervors o els seus refusos davant els llibres.

Així és que seguiré, si Déu vol, amb aquesta pàgina de *Saó*, escrivint per als meus lectors —vull creure que en tinc alguns. En cada un dels números que apareixeran, parlaré dels llibres que les editorials han decidit de publicar. I en triaré aquells que cal destacar, en el nostre context cultural, per una raó o altra.

Què llegirem? Confiem que l'oferta editorial siga àmplia i substancial, tant pel que fa a obres escrites en català com traduïdes al català. Ja en parlarem, doncs.

Saó, 91, p. 29, 01/09/1986

La consciència de la literatura

La crítica literària és tot un drama i no solament dins l'àmbit del català —i més particularment del valencià— sinó del castellà, que disposa de molts més mitjans i es troba en una situació normalitzada. Hi ha una producció molt nombrosa i els crítics «piquen» una cosa o altra per alguna raó més o menys circumstancial. I encara cal dir que són papers molt ràpids, que es limiten a donar notícia d'un llibre sense entrar-hi a fons.

Tornant a la nostra situació particular, el que passa és que els llibres apareixen i cauen immediatament en el buit. Si algú té una mica de sort, serà entrevistat, o veurà una ràpida ressenya de la seua obra. Poca cosa i encara val a dir que bastant excepcional. Si haguéssim de fer una mena d'història de la literatura actual catalana utilitzant les ressenyes que han eixit als diaris o a les revistes, el resultat seria grotesc i, naturalment, desorientador en tots els sentits.

Després del que acabe de dir, està clar que una funció de la crítica és orientar el lector, fer-li ganes de llegir un llibre. Però crec que és més important ajudar a crear la imatge d'una literatura, a crear un «clima», a suscitar una diàleg més o menys implícit entre els autors i els crítics. La crítica, va dir algú, és la consciència de la literatura. Si no hi ha crítica, no hi ha consciència i, per tant, tampoc «literatura». Crítics, autors i lectors han d'entrar en un circuit que estiga sempre en marxa i que va des de les ressenyes o l'estudi del llibre per part dels crítics, fins a l'opinió del lector, passant per les «posicions» dels